

Виховувати правдою і красою

Важливою подією в ідейному житті нашої країни стали недавні зустрічі керівників партії й уряду з представниками художньої інтелігенції. Ці зустрічі, що в останні роки стали традиційними, знаменні для нашого часу. Вони засвідчують велику увагу партії і глибокий інтерес найширших мас трудящих до питань розвитку літератури й мистецтва. Радянські люди живуть повнокровним духовним життям, і їм не байдуже, що доведеться читати, дивитись і слухати з творів мистецтва, в якому напрямі книга, живописне полотно чи кінофільм впливатимуть на молодь, чого навчатимуть і до чого кликатимуть її. Іменем радянського народу наша партія постійно спрямовує розвиток літератури й мистецтва ленінським шляхом.

У центрі уваги учасників зустрічі були корінні проблеми дальшого піднесення нашої літератури й мистецтва, розвінчання формалістичних збочень, які мають місце в мистецтві. У промовах і зауваженнях М. С. Хрушова, Л. Ф. Ільчова, у виступах літераторів і митців прозвучала гордість за досягнення літератури й мистецтва соціалістичного реалізму. В нашій соціалістичній країні втілюються в життя ленінські заповіді про служіння митців народові, про найглибше проникнення художньої творчості в маси трудящих.

І це природно, адже партія надає літературі й мистецтву величезного значення у вихованні радянських людей. «Радянська література і мистецтво,— сказано в Програмі КПРС,— пройняті оптимізмом і життєстверджуючими комуністичними ідеями, відіграють велику ідейно-виховну роль, розвивають в радянській людині якість будівника нового світу. Вони покликані бути джерелом радощів і натхнення для мільйонів людей, виражати їх волю, почуття й думки, бути засобом їх ідейного збагачення і морального виховання».

Таку роль можуть відігравати лише твори соціалістичного реалізму, в яких правдиво, в довершеній і доступній масам художній формі зображається наше життя. Тим часом у творчості окремих молодих художників, композиторів, письменників, режисерів помічаються тенденції, які суперечать принципам соціалістичного реалізму. Йдеться про формалістичні збочення, які свідчать про відхід від головної лінії розвитку радянської літератури і мистецтва, про розрив художньої творчості з життям народу, з практикою комуністичного будівництва.

Відомо, що в образотворчому мистецтві з'явилася течія, прихильники якої почали по-рабському наслідувати модний на Заході абстракціонізм. Абстрактні картини чи скульптури не мають нічого спільного з мистецтвом. Чому ж ми говоримо про шкідливість цього напрямку, про те, що він несе ворожі нам, буржуазні ідеї?

Американський мистецтвознавець Бен Хеллер так писав про сучасних художників-абстракціоністів: «...Тепер діяльність художника, можна сказати, нічим не обмежена: він вільний у виборі сюжету, методу і стилістичного підходу, вільний у виборі фарб, ліній, розмірів і матеріалів. Він може, за бажанням, викривити дійсність; більше того, ми від нього чекаємо і вимагаємо цього».

У цьому останньому зауваженні, власне, вся суть абстракціонізму. В и к р и в и т и дійсність, відвернути увагу від пізнання життя, закономірностей суспільного розвитку — ось головна мета всієї буржуазної ідеології, в тому числі і її специфічних проявів у мистецтві чи псевдомистецтві. Тому підтримку абстракціонізму в буржуазному світі можна вважати природною. Тій же меті — запаморочити людину, не дати їй змоги тверезо подивитися на життєві суперечності, — служать і книжки та фільми, в яких панує порнографія, проповідь насильства або суцільна голуба ідилія. Всі ці зразки псевдомистецтва не мають нічого спільного з життєвою і художньою правдою.

Викликає подив і обурення те, що подібні витвори модерністського псевдомистецтва з'являються і в нас, несучи в собі буржуазні ідеї. Це не значить, звичайно, що кожний художник-абстракціоніст усвідомлює свою роль захисника буржуазного ладу. Суб'єктивно він може мати і добрі наміри, але об'єктивно його абстракції, надмірна ускладненість форми або руйнування її завжди завдають шкоди.

Наша партія, виражаючи інтереси народу, не може ставитися байдуже до такого псевдомистецтва, до проникнення в наше середовище буржуазної ідеології у формі модерністських витворів. Керуючись ленінськими заповідями, партія підтримує лише таке мистецтво, яке служить народові, звеличує його, допомагає рухатися вперед, а не таке, що отупляє і принижує людину.

Дехто пояснює абстракціоністські, формалістичні збочення реакцією молодих митців на те засилля догматизму, яке панувало в умовах культу особи Сталіна. Звичайно, в галузі літератури й мистецтва культ особи завдав великої шкоди. Але чому таким способом — перенесенням буржуазного псевдомистецтва на радянський ґрунт — слід реагувати на критику культу особи? І саме тоді, коли внаслідок викриття й засудження культу особи з'явилися всі умови для створення справді великого, правдивого і прекрасного мистецтва.

Глибоке розв'язання всіх цих проблем стосується, звичайно, не лише художньої інтелігенції. Воно вторгається в усі галузі ідеологічної роботи, особливо ж туди, де головним завданням є навчання і комуністичне виховання дітей та молоді, — у школи й вузи. Студентська й учнівська молодь виявляє глибокий інтерес до проблем художньої творчості, і треба бути у всеозброєнні, щоб відповісти на її численні питання, розв'язати всі суперечки.

Чим зумовлена та гострота, з якою партія виступила проти модерністських і формалістичних течій в художній творчості? Насамперед прагненням зберегти ідейну чистоту, піднести художній рівень радянської літератури й мистецтва. Йдеться про відстоювання марксистсько-ленінських позицій у вихованні нашої молоді — майбутнього країни. Витвори абстракціоністів позбавлені того, що завжди було властиве справді великим творінням художніх геніїв, — ідейної глибини, правди і краси. Нам же потрібні саме такі твори з усіх галузей літератури й мистецтва, які б допомагали виховувати молодь у дусі ленінських ідей. Це владно диктується законами нашого життя.

Знову й знову виникають суперечки про традиції і новаторство.

У зв'язку з появою модерністських і формалістичних течій у радянському мистецтві з'явилися і горе-теоретики, які спробували проголосити їх мало не єдино прогресивними, новаторськими. Хоч ці «теоретики» одверто й не виступали проти реалізму, але давали зрозуміти, що

для віку атомної енергії і космічних польотів реалізм надто застарів. Крім того, новаторськими іноді проголошуються твори лише на підставі надмірної ускладненості їх форми. Обидві ці тези помилкові. Реалізм, особливо ж соціалістичний реалізм, не може втратити свого значення з розвитком життя, бо воно, це життя, з усіма його суперечностями, з невинним рухом вперед є джерелом і умовою існування цього всеохоплюючого художнього методу.

Під час зустрічей керівників партії й уряду з письменниками та митцями знову було підкреслено відоме положення, що соціалістичний реалізм дає безмежно широкий простір для виявлення індивідуальних стилів при умові правдивого відображення життя.

Слід також мати на увазі, що новаторство в художній творчості полягає насамперед у змісті, що новий зміст викликає і нову форму.

Це засвідчує вся історія літератури й мистецтва, творчість великих поетів-новаторів — Пушкіна і Шевченка; художників-новаторів — Мікеланджело, Рембрандта, Репіна; композиторів-новаторів — Бетховена, Глінки, Мусоргського. Нарочите ускладнення художньої форми завжди веде не до новаторства, а до формалістичного штукарства.

У зв'язку з тим, що у формалістичних течіях найбільш активно проявили себе молоді письменники і митці, була вигадана проблема «батьків і дітей». Насправді такої проблеми, тобто суперечності між старшим і молодшим поколінням художньої інтелігенції, у нас не існує. Марксистсько-ленінська теорія, творчий метод соціалістичного реалізму, принципи народності і партійності літератури та мистецтва в нашій країні однаковою мірою стосуються художників усіх поколінь.

Це одна сторона питання. Друга сторона полягає в тому, що прихильники абстракціонізму та інших формалістичних викрутів протистоять не тільки митцям старшого віку, а й молодим, які в своїй творчості керуються методом соціалістичного реалізму. Саме ця молодь становить переважну більшість, і в радянській літературі та мистецтві їй належить майбутнє. Її виховують, спрямовують у правильному напрямі митці старшого покоління, саме наше життя.

І майбутні письменники, художники чи композитори, і майбутні рядові читачі або глядачі починають однаково — вони навчаються в школі. Тут радянська молодь здобуває не тільки загальноосвітню підготовку й основу ідейного, громадянського виховання, тут розвиваються і її художні смаки, поняття про прекрасне і потворне. Однак доводиться знову й знову наголошувати, що в багатьох школах естетичне виховання учнівської молоді не відповідає тим високим вимогам, які в наш час ставить життя. Адже на школу падає вина за те, наприклад, що значна частина молоді лишається байдужою до мистецтва або не вміє відрізнити справді високохудожній твір від примітивної ремісницької підробки, іноді віддає перевагу пригодницькому читиву замість хорошої книги і дикій какофонії замість музики.

Уся атмосфера школи повинна виховувати не лише ідейно, а й естетично, розвивати в дітей хороший художній смак. Цього не можуть випускати з уваги буквально всі вчителі. Але найбільше можливостей для ідейного і естетичного виховання все ж мають учителі-словесники, і їм належить тут вирішальна роль.

На уроках літератури, в процесі позакласної роботи, в бесідах учитель знайомить дітей і шкільну молодь з великими творіннями художніх геніїв, відкриває перед ними дорогоцінні скарби мистецтва слова. Як це робиться, якою мірою вчителю вдається захопити учнів поетичним словом, пробудити в них художників, спрямувати на правильний шлях природний потяг до прекрасного? Цим насамперед і визначається успіх естетичного виховання. Тут багато залежить від правильного співвідношення безпосередніх вражень від художнього твору і свідомого осмислення учнями його образів, картин, настроїв.

У дискусіях про шляхи поліпшення викладання літератури, які велися і ведуться в пресі, дехто заперечує потребу розглядати художні твори, взагалі бере під сумнів доцільність теоретичного осмислення літератури в школі. Мовляв, досить самого читання. Це глибоко помилкова думка. Крім усього іншого, середня освіта передбачає й літературну освіту, тобто певний обсяг знань з історії й теорії літератури. Але ще важливіше те, що аналіз художніх творів необхідний для глибокого проникнення в їх ідейний зміст, у психологію персонажів, в усі тонкощі конфліктів та обставин і кінець кінцем все це потрібне для кращого розуміння минулого чи сучасного життя і для естетичного розвитку. Недарма ще в свій час В. Г. Белінський, обстоюючи значення теоретичного осмислення літератури, проникливо зауважив, що без розуміння неможлива й справжня естетична насолода художнім твором.

Наша молодь, що закінчує середню школу, повинна не інтуїтивно, а цілком свідомо розбиратись у творах літератури й мистецтва. Для цього треба всіляко поглиблювати теоретичну озброєність учнівської молоді. Їй треба знати не тільки найвидатніші твори класичної і радянської літератури, а й мати чітке уявлення про літературний процес, розуміти головну лінію розвитку радянської літератури й мистецтва. Наша молодь має із школи виносити розуміння того, що формалістичні викрути в мистецтві об'єктивно є даниною буржуазній ідеології і завдають шкоди ідейно-естетичному вихованню.

У школі треба приділяти далеко більше уваги прищепленню дітям і молоді хороших художніх смаків. Охоплюючи передусім літературу, кіно, живопис, музику, необхідно наполегливіше роз'яснювати різницю між творами справді високохудожніми, талановитими і слабкими, невдалими.

Притому, коли ми говоримо про наполегливість, то це ніяк не означає настирливості. Мабуть, ніщо так не шкодить у справі естетичного виховання, як набридливе моралізаторство, важка повчальність. Тут потрібні такт і вміння, широка ерудиція і хороший художній смак самого вчителя.

К. Маркс вважав однією з найхарактерніших рис людини те, що вона виробляє речі, «формує матеріал також і за законами краси»¹. В нашому суспільстві, що будує комунізм, фактор краси набуває особливо великого значення. Не тільки краса речей, а й краса бойового і трудового подвигу, краса гуманних взаємин між людьми, краса величної мети, в ім'я якої ми живемо і працюємо,— облагороджує і підносить радянських людей.

Все ж у школі не надається ще належного значення вихованню в дітей чуття прекрасного в труді, в природі, в мистецтві і особливо у взаєминах людей. Тим часом вироблене і розвинене з дитячих років почуття прекрасного, тонке відчуття справді красивого, гарного — це не тільки сама по собі чудова людська якість; вона також і важливий фактор громадянського, ідейного виховання.

Найголовніше завдання школи — готувати молодь до життя, до плідної роботи на благо суспільства. Тому і виховання любові до літератури та мистецтва, і прищеплення хорошого художнього смаку, і жадоба нових знань — все це кінець кінцем не самоціль. Все це має вищу мету — підготовку до великого, розумного, творчого життя. І запорукою успішного досягнення цієї мети є виховання учнівської молоді правдою і красою життя радянського народу, правдою і красою нашої літератури та мистецтва, спрямованих у комуністичне майбутнє.

¹ К. Маркс и Ф. Энгельс об искусстве, т. I, М., 1957, стор. 158.

У ваших руках, шановний читачу, перший номер хоч і не зовсім нового, а все ж іншого журналу, що склався внаслідок об'єднання двох попередніх — «Українська мова в школі» та «Література в школі». Новий журнал продовжуватиме і розвиватиме все те краще, що було в обох його попередників, узявши на себе відповідальні обов'язки порадника вчителя-словесника.

«Українська мова і література в школі» — передусім методичний журнал. Це означає, що головна його мета — узагальнення й популяризація передового досвіду викладання української мови та літератури в школі. Але тут хотілося б застерегти проти звуженого розуміння методики. Йдеться про те, що методику іноді вважають лише сумою прийомів викладання, наголошують на тому, як треба викласти, і не надають потрібного значення тому, що треба викласти, що сказати, розкриваючи певну програмну тему. Це часто призводить до сумних наслідків. Своєрідність методичного вміння в тому й полягає, що воно може розвиватися і вдосконалюватися лише при умові постійного збагачення й оновлення фахових знань учителя. Методика розвивається тільки в єдності з предметом.

Маючи на увазі цю закономірність розвитку педагогічної майстерності, журнал і надалі публікуватиме науково-популярні статті з теорії та історії літератури і мовознавства. Редакція також приділятиме належну увагу рецензуванню наукових і методичних видань з української мови та літератури. В методичних статтях, поряд із власне методичними порадами, так само треба ґрунтовніше розкривати зміст теми, враховуючи нові досягнення в розвитку науки.

Крім постійних відділів — питань теорії, методики мови і літератури, критики і бібліографії, консультації, хроніки, — редакція має намір вести рубрики: трибуна словесника, нариси про майстрів, бесіди на методичні теми, з методичної спадщини, пам'ятні дати, листи до редакції, відповіді читачам.

Злиття двох журналів в один не змінює тієї істини, що мова і література — два навчальні предмети. В системі радянської освіти і виховання обом їм належить дуже важлива роль у підготовці нашої молоді до життя, у формуванні її характеру, ідейних переконань, морального обличчя, естетичних поглядів і смаків. Природно, що редакція приділятиме однакову увагу висвітленню наукових і методичних питань, які потрібно розв'язувати при викладанні обох предметів.

У переважній більшості шкіл українську мову і літературу викладає один учитель. Відомо також, що при вивченні обох цих наук нерідко розв'язуються однакові або близькі своїм характером педагогічні завдання: розвиток усної і писемної мови, збагачення словника, виховання любові до рідного слова тощо. Разом з тим слід чітко розрізняти навчальні й виховні завдання, зумовлені своєрідністю кожного з цих предметів, не змішувати й не підміняти їх одне одним.

Журнал «Українська мова і література в школі» починає своє життя в той час, коли в процесі викладання обох цих предметів виникли нові важливі проблеми, що вимагають розв'язання. Відомі ті проблеми викладання літератури, які обговорюються широкими колами громадськості. Гостро стоїть і завдання піднесення грамотності учнів; у зв'язку з цим недавно постало питання про спрощення правопису російської й української мов. Усім цим, як і багатьом іншим актуальним питанням, журнал приділить найпильнішу увагу.

Цей журнал створено для вас, шановні читачі — вчителі-словесники, і його якість багато в чому залежатиме від вашої авторської активності. Редакція і редколегія закликають вас спільними зусиллями бити його надійним порадником для кожного вчителя-словесника української України.